

для відновлення його платоспроможності необхідно застосувати процедуру банкрутства.

Список літератури: 1. Адизес И. Управление жизненным циклом корпорации /Пер. с англ.. – СПб.: Питер, 2007. 2.. Ареф'єва О.В, Кондратюк О.І. Стратегічне забезпечення життєвого циклу підприємства // Актуальні проблеми економіки – 2008 - № 3(81). 3. Антикризисное управление: от банкротства – к финансовому оздоровлению. Под ред. Г.П.Иванова. – М.: «Закон и право», «ЮНИТИ», 1995. 4. Антикризисное управление: Учебник / Под ред Э.М.Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2006. 5. Василенко В.О. Антикризисное управление підприємством: Навч. посібник. – Київ: ЦУЛ, 2003. 6. Любушин Н.П., Ляцева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учебное пособие для вузов /Под ред И.П.Любушина – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 7. Скібіцький О.М. Антикризисний менеджмент: Навч.посібник для вузів / О.М.Скібіцький, Мін-во освіти і науки Укр..Нац.авіац.ун-т. – К.: ЦУЛ, 2009. 8. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой /Под общ ред. А.П.Градова, Б.И.Кузина – С-П.: «Специальная литература», 1996. 9. Фостер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают: Пер. с англ./ Под общ ред. Данилова-Данилова. – М.: «Прогресс», 1987.

Подано до редакції 27.03.2009

УДК: 65.011.7

О.В. КОВАЛЕНКО, к.е.н., доц., Запорізька Державна інженерна академія, м.Запоріжжя

ПИТАННЯ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Основною метою статті є формулювання рекомендацій з діагностики й виявлення масштабів кризового стану господарюючого суб'єкта, розробка заходів антикризового фінансового управління.

The chief object of this article is to give the recommendations in diagnostics anole to defind a scale of the state of crisis of a business, to develop the means of anti-crisis management of a business.

Ключові слова: криза, банкрутство, діагностика банкрутства, антикризове управління, механізм антикризового управління підприємством.

Постановка проблеми

Безсумнівно, одна з головних причин виробничої й фінансової неплатоспроможності українських підприємств, що не домоглися ліквідації кризи неплатежів, які призвели за останні роки до катастрофічного падіння реального валового внутрішнього продукту, полягає в тому, що дотепер в країні вкрай нерішуче застосовується такий визнаний в усьому світі спосіб цивілізованого врегулювання відносин боржників і кредиторів, як банкрутство, тобто неспроможність чи нездатність суб'єкта, який хазяює, задовольнити вимоги кредиторів з оплати товарів, робіт і послуг, а також нездатність забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди в зв'язку з перевищенням зобов'язань боржника над його майном. Проблема діагностики в

антикризовому управлінні належить до мало досліджених у вітчизняній економічній і управлінській науці. Це пояснюється вельми тривалим пануванням в економіці марксистсько-ленінської теорії, яка виключає кризи при соціалізмі. Природно, такий підхід вихолостив в теорії і практиці управління всю специфічну проблематику антикризового управління, включаючи антикризову діагностику.

Аналіз останніх публікацій та досліджень

В останні роки на пострадянському просторі з'явилася велика кількість публікацій та монографій з проблем визначення ролі та місця антикризового управління у системі стратегічного менеджменту організації, концепції антикризового менеджменту [3, с.36, 42;9, с.19-25], розкриттю механізмів зв'язку антикризового та стратегічного управління. Практично всі автори підкреслюють відмінність антикризового управління від звичайного управління підприємством.

Е. М. Коротков, В. О. Василенко сутність антикризового управління виражають у таких положеннях [1, с.20; 2, с.24]: кризи можна передбачати, очікувати і викликати; кризи у визначеній мірі можна прискорювати, випереджати, відсувати; до криз можна і необхідно готуватися; кризи можна пом'якшувати; управління в умовах кризи вимагає особливих підходів, спеціальних знань, досвіду і мистецтва; кризові процеси можуть бути до визначеної межі керованими; управління процесами виходу з кризи здатне прискорювати ці процеси і мінімізувати їхні наслідки.

Р. Попов зазначає, що поняття "антикризовий менеджмент" у повному розумінні слід завжди застосовувати для фірми, але не для її окремих складових, оскільки економічна категорія "кризовий стан" може застосовуватись лише для цілісних господарських об'єднань, що здатні самостійно розпоряджатися своїми ресурсами [7, с.123].

Західними вченими-економістами антикризовий менеджмент визначається як "... діяльність, необхідна для подолання стану, що загрожує існуванню підприємства, при якому основним питанням є виживання" [6, с.12].

Водночас у літературі існує точка зору, що антикризові заходи слід вживати тоді, коли фінансове становище підприємства стало вже незадовільним, а перспектива банкрутства - реальною. Виходячи з цього, деякі науковці [8] ігнорують діагностику загрози банкрутства на ранніх стадіях її виникнення та акцентують увагу лише на "лікуванні" кризи. Ми вважаємо, що подібний підхід послаблює сутність антикризового управління, заперечує його профілактичну функцію.

А.В. Манойленко зазначає, що основні функції управління - планування, організація, мотивація і контроль - в умовах антикризового управління зазнають ряд істотних змін [5, с. 122-123]. Так, у функції планування різко зростає роль оперативного планування і прийняття рішень з урахуванням поточної ситуації; у функції організації передбачається необхідність створення на підприємстві антикризового штабу; у функції контролю - управління, засноване на аналізі відхилень.

Також при антикризовому управлінні набуває великого значення ще одна функція - діагностика кризового стану, яка дозволяє постійно спостерігати за фінансовим станом підприємства, своєчасно виявляти симптоми кризи, встановлювати її рівень та причини.

Мета дослідження – проаналізувати особливості діагностики кризового стану, розкрити механізми внутрішньої фінансової стабілізації діяльності господарюючого суб'єкта при наближенні кризи.

Основні результати дослідження

Очевидно, що орієнтування лише на фінансові аспекти діяльності підприємства не вирішує комплексу завдань антикризового управління, оскільки криза може мати прихований (латентний) характер і достатньо довго явно не виявлятися в узагальнювальних фінансових показниках.

Що стосується прогнозування банкрутства, то вирішення цієї проблеми за допомогою традиційних статистичних методів дослідження (наприклад, кореляційно-регресійного моделювання) часто неможливе, оскільки натрапляє на особливості української економіки: відсутність реальної статистики банкрутств, банкрутство як результат переділу власності, корупцію, тіньову економіку і т. ін. Все це спонукає до пошуку нових, нетрадиційних для економічного аналізу методів, до пошуку нових підходів аналітичного дослідження, які можуть бути реалізовані в рамках діагностики стану промислового підприємства.

Слід зазначити, що в даний час в багатьох наукових роботах діагностика вже розглядається як важлива складова частина антикризового управління господарюючими суб'єктами. Проте зміст діагностики, її принципи, методи, співвідношення з аналізом господарської діяльності промислового підприємства досліджені недостатньо, включаючи і методологічне і методичне забезпечення діагностики як інструменту антикризового управління.

Будь-яке підприємство є системою яка складається з взаємозв'язаних елементів, зв'язків, стосунків і є їх цілісністю. Система може знаходитися в стійкому або в нестійкому стані. Процеси розвитку систем циклічні і не всі процеси керовані. Наростання складності організації і виробництва вимагає реконструкції управління,

його випереджаючого розвитку. Управління складними системами апіорі є антикризовим на всіх етапах функціонування і розвитку (таблиця 1), а уміння передбачати, розпізнавати кризу, що наближається, яку теж не можна розглядати як статичне становище, повинно визначати ефективність управлінських рішень.

Таким чином, антикризове управління можна визначити як систему управлінських заходів і рішень по діагностиці, запобіганню, нейтралізації і подоланню кризисних явищ і їх причин на всіх рівнях економіки. Воно повинне охоплювати всі стадії розвитку кризового процесу, у тому числі і його профілактику.

Система антикризового управління володіє властивостями, які додають особливий механізм управлінню: гнучкість і адаптивність, здібність до диверсифікації і своєчасного ситуаційного реагування, а також можливість ефективно використовувати потенціал підприємства і неформальні методи управління. Ці особливості механізму антикризового управління обумовлені і завданнями, які вирішує діагностика: своєчасне розпізнавання симптомів, чинників і причин кризи, що наближається, класифікація її і вироблення заходів, які необхідно прийняти. Об'єктом діагностики окрім самої соціально-економічної системи можуть бути і її елементи. Ефективність діагностики вище тоді, коли визначена наступна послідовність етапів її виконання: встановлення приналежності об'єкту до певного класу або групи об'єктів; виявлення відзнак об'єкту, що діагностується, від об'єктів свого класу шляхом порівняння його фактичних параметрів з базовими; визначення допустимих відхилень від базових показників; розробка методики формування інституційних норм як базових показників.

Таблиця 1 - Модель життєвого циклу підприємства

Етапи функціонування і розвитку підприємства	Зміст фази розвитку	Вид кризи
Фаза 1	Розвиток за допомогою створення компанії	Криза лідерства
Фаза 2	Розвиток за допомогою управління	Криза автономії
Фаза 3	Розвиток за допомогою делегування повноважень	Криза контролю
Фаза 4	Розвиток за допомогою координації	Криза бюрократизму
Фаза 5	Розвиток за допомогою співпраці	Криза синергії

Питання діагностики банкрутства і підтримки платоспроможності підприємств вкрай актуальні для України.

«Економічна криза в Україні виявилася набагато серйознішою, ніж чекали експерти. У жовтні 2008 року обсяг промислового виробництва, який почав поступово зменшуватися ще в серпні 2008 року, звалився на 19,8% (в порівнянні з аналогічним місяцем минулого року) - це найбільше падіння з середини 1990-х років. По даним Всесвітньої сталеві асоціації у вересні випуск сталі в світі зменшився на 3,2%, тоді як на Україні - на 29,3%. Криза в металургії (у жовтні 2008 року металургійні комбінати скоротили випуск продукції на 35,6%, у вересні 2008 року - на 17%) спричинила спад в суміжних галузях: видобуток залізняку в жовтні 2008 року зменшився на 27,8%; випуск коксу - на 34,6%; падіння в машинобудуванні досягло 11,2% (ще у вересні 2008 року зростання складало 14,6%); у хімічній промисловості - на 19,2%.

Масштаби зниження об'ємів промислового виробництва показують, що Україна опинилася в числі держав, які більш всього постраждали від світової фінансової кризи. У вересні 2008 року, коли промислове виробництво в країні зменшилось на 4,5%, зниження аналогічного показника в євроні становило всього 1,6%, в США - 2,8%. У цей же період в російській промисловості у вересні 2008 року на 6,3%, в китайській - на 8,2% (у жовтні) обсяги виробництва збільшилися. [4, с. 6].

Виробничі показники у вітчизняній металургії за червень-липень 2009 року свідчать, що галузь вже досягла дна падіння. Рівно рік тому під тиском світової фінансової кризи вітчизняний металургійний комплекс почав сповзати в провалля. Для вітчизняної економіки проблеми у галузі, яка створює близько 7% ВВП країни, 10% валового випуску товарів і послуг, 22% промислового виробництва і 40% експорту, стали ключовим чинником розгортання внутрішньої економічної кризи.

Проте в останні місяці 2009 року вітчизняна чорна металургія вперше продемонструвала сталу висхідну тенденцію, що дало підстави говорити про досягнення дна і початок відновлення галузі. Подолання кризових явищ в українській економіці неможливе без стабілізації ситуації у цьому секторі. Будучи стратегічною частиною національного виробництва, вона є ключовою базовою галуззю промисловості і загалом економіки країни, яка поряд з іншими визначає стан соціально-економічного розвитку держави. Закономірно, що глибоке падіння обсягів виробництва у даному сегменті стало одним із найважливіших чинників розгортання кризи. У першому півріччі 2009 року саме металургія внесла більш ніж 10 процентних пунктів у 30-відсотковий загальний спад промисловості.

Вітчизняна металургія, будучи залежною від зовнішніх факторів, чітко прямує за глобальним трендом. Світова ж чорна металургія наразі знаходиться у важкому стані, хоча є підстави говорити про досягнення дна спаду на рівні 80% від обсягів виробництва пікового періоду. Водночас, різні країни постраждали неоднаковою мірою. Показники виробництва сталі в Україні є дещо кращими, ніж в розвинутих країнах, проте гірші, ніж у її головних конкурентів (рис.1).

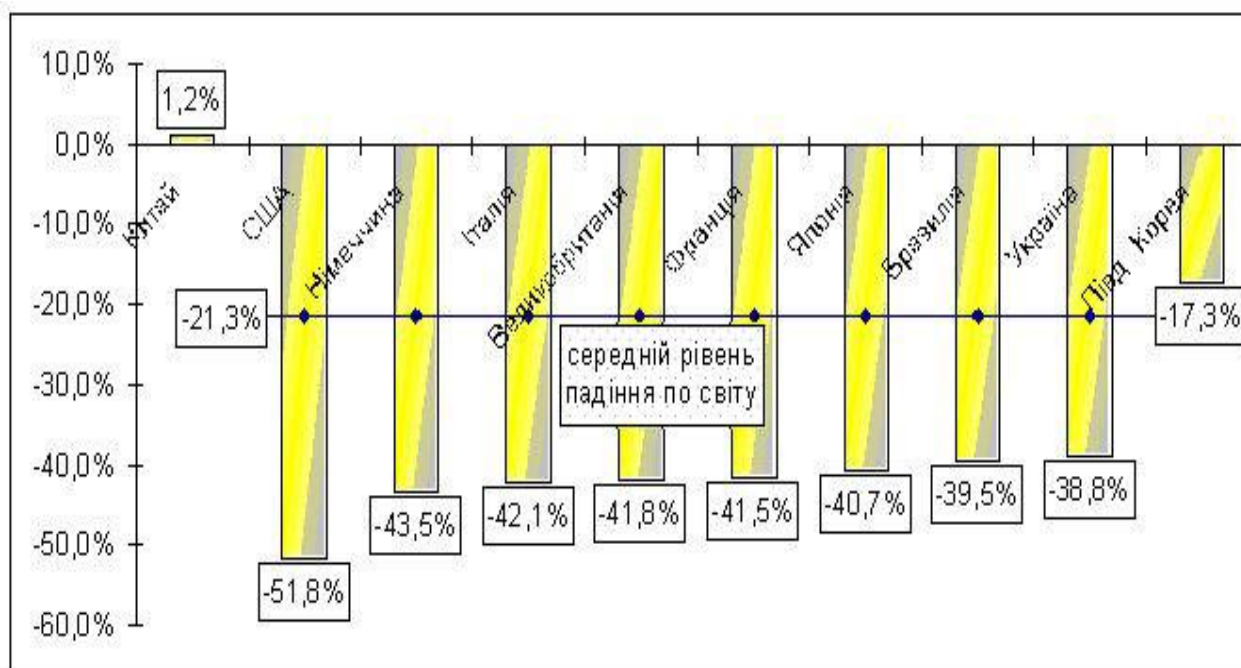

Рис.1 - Динаміка виробництва сталі у світі, перше півріччя 2009 року

Фундаментальною причиною спаду світової чорної металургії є спровокована фінансовою кризою низхідна фаза чергового циклу розвитку даної галузі. Негативна динаміка тут спостерігається вперше з 1998 року, коли у світі вирувала азійська криза. Тоді спад виявився тимчасовим, після чого почався новий виток активності, що завершився торік.

Як і всі попередні цикли, нинішній мав ряд рушійних факторів: стрімке зростання цін на нафту, що дозволило азійським та африканським видобувним країнам фінансувати реалізацію великих інфраструктурних проектів; агресивна індустріалізація країн Азії, насамперед, Китаю; загальне підвищення добробуту країн, що виявилось у збільшенні споживання металу на душу населення.

З метою визначення шляхів виведення підприємств металургійного комплексу з кризового стану, необхідно застосовувати сучасні методи діагностики фінансового стану підприємства. Дослідження кризових явищ потребує вивчення прояву економічних законів та категорій ринкової

економіки в умовах різних видів підприємств і об'єднань, їх специфіку на кожному етапі розвитку ринкових відносин. Важливою складовою прогнозування та запобігання банкрутства підприємств є проведення економічного аналізу, складовими якого є фінансовий і внутрішньогосподарський аналіз, зумовлений, насамперед, розмежуванням системи господарського обліку.

Застосування автоматизованих діагностичних систем значно спрощує та прискорює процедуру діагностики, дає можливість використовувати сучасний математичний апарат для оброблення інформації, накопичувати інформацію в базах знань та використовувати їх для подальших досліджень. Сучасні методи діагностики можна класифікувати по чотирьох групах: загальнонаукові методи (дедукція, індукція, аналіз, синтез, логіка); методи стратегічного аналізу SWOT-аналіз, бенчмаркінг, метод Дельфі, метод круглого столу); методи економічного аналізу (використання абсолютних, відносних і середніх величин, балансовий метод, графічний метод); економіко-математичні методи (факторний аналіз, кластерний аналіз, метод інтегрального оцінювання).

Розглядаючи сутнісні ознаки діагностики, можна констатувати, що: а) суб'єкт діагностики самостійно вибирає методи, засоби, інструменти, програму; б) діагностика має міждисциплінарний характер: вона може використовувати не лише методи економічного аналізу, але також методи і інструменти маркетингу, формальної логіки, статистики, економіко-математичні методи, методи прогнозування, аудиту, конфліктології, психології і т. ін; в) головне в діагностиці - це інтерпретація результатів аналізу, уточнення і конкретизація оцінок з метою формулювання проблеми, системної інтерпретації проблеми.

Діагностика повинна спиратися як на традиційні принципи економічного аналізу (аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства): науковість, комплексність, системний підхід, об'єктивність і конкретність, дієвість, систематичність, оперативність, ефективність, так і на специфічні для неї принципи: междисциплінарності (інтегративності), еластичності, формулювання проблеми, доказовості та відповідності.

Застосування принципів діагностики в антикризовому управлінні дозволяє сформулювати такі висновки щодо підтримки металургійного комплексу:

- девальвація національної валюти, що створила додатковий ресурс цінової конкурентоспроможності та очистила внутрішній ринок від конкурентів. За п'ять місяців 2009 року імпорт металопродукції до України скоротився на 72,9% порівняно з аналогічним періодом 2008 року до 426,7 тисячі тонн.

- замороження і навіть зниження цін на деякі ресурси і тарифи - газ, електроенергію, транспортні послуги, що стало наслідком співпраці

металургійних компаній з урядом. Зокрема, у липні 2009 року Кабмін продовжив на 6 місяців - до кінця року - дію постанови "Про заходи щодо стабілізації ситуації у гірничо-металургійному та хімічному комплексах країни". Документ ввів мораторій на підвищення тарифів на вантажні залізничні перевезення і електроенергію, скасував 12-відсоткову цільову надбавку при продажі газу. Також уряд пообіцяв сприяти зниженню цін на основні види сировини для металургійного виробництва і скороченню до п'яти днів термінів відшкодування ПДВ для експортерів.

- розширення географії експорту. Зокрема, українські компанії вперше з 2004 року повернулися на ринки Південно-східної Азії, зокрема Китаю. Це стало можливим за рахунок збільшення цінового ресурсу їх конкурентоспроможності внаслідок девальвації гривні. Підвищення доходів від подорожчання долара дозволило компаніям зменшити вартість металопродукції та збільшити відшкодування ПДВ. Варто зазначити, що основні конкуренти України проводили більш м'яку девальвацію своїх національних валют, а найбільший конкурент у Південно-східній Азії Китай взагалі відмовився від девальвації власних грошей. Це зробило вітчизняну продукцію дешевшою, ніж товар китайських виробників, що дозволило українським металургійним компаніям частково потіснити їх з ринку.

- мінімізація собівартості продукції. Якщо до початку кризи собівартість тонни заготовки становила 585 доларів, то зараз вона становить 250 доларів за тонну. Цього вітчизняним металургам вдалося досягти за рахунок зниження вартості сировини: вартість концентрату впала із 125 до 54 доларів, коксу - з 376 до 126 доларів, металобрухту - з 472 до 130 доларів.

Висновки

Цільова установка діагностики в превентивному антикризовому управлінні промисловим підприємством полягає в тому, що діагностика покликана своєчасно інформувати про переростання нормальних господарських ситуацій в проблемні, проблемних, - в конфліктні, а також своєчасно націлювати менеджерів на усунення проблемних ситуацій.

Сукупність передумов, методів, принципів і цільової визначеності (спрямованості) визначає суть концепції діагностики.

Список літератури: 1. Антикризисное управление / Под. ред. *Короткова Э.М.* – М.:ИНФРА-М, 2000. – 421 с. 2. *Василенко В.О.* Антикризове управління підприємством: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 504 с. 3. *Кинг У., Крилан Д.* Стратегическое планирование и хозяйственная политика, Пер. с англ. – Прогресс, 1982. – 286 с. 4. *Кравчук К.* Начало. Статистика подтвердила: Украина находится в начале глубокого экономического спада // *Контракты* № 46 от 17.11.2008г. с. 6. 5. *Маноїленко А.В.* основне подходи к определению сущности антикризисного управления хозяйственной системой // *Збірник наукових праць Української Академії державного управління.* –

Київ – 2001. – С. 121 -126. **6.** Нікбахт Е., Гропелі А. Фінанси. Пер. с англ. – К.: - Основи, 1995. – 383 с. **7.** Попов Р.А. Антикризисное управление. – М: Высш. шк., 2003. – 429 с. **8.** Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств. – Навч. посібник. – К.: Ника-Центр, 2000. – 397 с. **9.** Туленков Н. Антикризисный менеджмент // Персонал. – 1998. - № 6. – С. 19-25.

Подано до редакції 30.03.2009

УДК 338.32

О.С. ТЕЛЕПНЄВА, аспірант. Харківська національна академія міського господарства

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПАРКУ ВИРОБНИЧОГО ОБЛАДНАННЯ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто особливості конкурентоздатності парку виробничого обладнання підприємства. Запропоновано розділення конкурентоспроможності обладнання на конкурентоспроможність обладнання, як товару та конкурентоздатність обладнання, як елемента виробничої системи підприємства.

The features of competitiveness of enterprise machinery are considered. Dividing of machineries competitiveness into a competitiveness of machinery as goods and a competitiveness of machinery as part of the enterprise manufacturing system is proposed.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоздатність, конкурентоспроможність, виробниче обладнання.

Вступ

Конкуренція є одним з загальнонаукових явищ, що виникає в умовах, коли існує:

- диференціація об'єктів (чи суб'єктів) за певним комплексом їхніх властивостей-ознак;
- суперництво між об'єктами (суб'єктами) за досягнення певної цілі;
- зв'язок між «успішністю в суперництві» об'єкта (суб'єкта) та його властивостями.

Відповідно, конкурентоспроможність (синонім конкурентоздатність) це спроможність витримати конкуренцію.

Найбільший розвиток поняття «конкуренція» та «конкурентоспроможність» набули у біології, політиці, соціології, науці, техніці, спорті і, особливо, у економіці. Незважаючи на велику роботу, проведену науковцями у цих галузях, залишається потреба у розробці нових визначень цих термінів, що найбільш точно відображали особливості певних предметних галузей.

На сьогодні існує багато визначень понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність», авторами яких є вчені-економісти, що працювали у різних напрямках економічної науки та розглядали ці явища під різними кутами.